

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ**

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ
комплекс навчальних програм сімейного виховання
для 8 – 9 класів (9, 17, 35, 70 годин)

Типовіт - 2012

Сімейні цінності: комплекс навчальних програм сімейного виховання (9, 17, 35, 70 годин) [для 8 – 9 класів] / [О. В. Мельник (кер. авт. кол.), Т. В. Кравченко, Л. В. Канішевська, Г. Г. Ковганич, В. І. Кириченко, Л. В. Корецька, В. І. Прит]. – Івано-Франківськ: “Типовіт”, 2012. – 48 с.

Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (лист МОНМС України №14.1/12-Г-156 від 03. 07. 2012 р.)

Рекомендовано до друку

вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 3 від 27 березня 2012 р.)

Рецензенти:

Євтух М. Б.,

дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;

Матвієнко О. В.,

доктор педагогічних наук, професор.

Підготовка і видання

комплексу навчальних програм сімейного виховання “Сімейні цінності” (9, 17, 35, 70 годин) [для 8 – 9 класів] здійснена за підтримки Міжнародної громадської організації “Рада сімей України”

Програма “Сімейні цінності” розроблена у відповідь на актуальну потребу сучасної молоді людини готувати себе до створення сім’ї як основи її активної, творчої та самодостатньої життєдіяльності, осередку взаємин, який ґрунтується на засадах культурних норм і цінностей.

Зміст програми “Сімейні цінності” представлений у варіантах з кількістю 9, 17, 35 та 70 годин. Реалізується програма курсу за рахунок годин варіативної складової навчальних планів загальноосвітньої школи. Головною метою реалізації програми курсу “Сімейні цінності” є підготовка учнів 8 – 9 класів до майбутнього подружнього життя та виконання батьківських функцій.

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка	4
2. Навчальна програма “Сімейні цінності” для 9 класів (9 годин)	6
3. Навчальна програма “Щаслива сім’я – творчість двох” для 9 класів (17 годин)	9
4. Навчальна програма “Сімейні цінності” для 9 класів (35 годин).....	14
5. Навчальна програма “Сімейні цінності” для 8–9 класів (70 годин)	21
6. Орієнтовні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів	39
7. Список рекомендованої літератури	42
8. Відомості про авторів	46

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сім'я, джерелом створення та розвитку якої є любов, має бути щасливою. У цьому контексті у зміст словосполучення “має бути щасливою” закладено розуміння подружжям того, що щаслива, гармонійна, згуртована сім'я, здорова морально-психологічна атмосфера в ній не виникають самі по собі. Її нескінченно творить родина, її плекає й охороняє держава, вона не байдужа суспільству. Щаслива сім'я – це напружена й наполеглива щоденна праця її членів. Цій праці треба вчитися. Потрібно розуміти, усвідомлювати та вправлятися у відповідних діях, учинках і ставленнях на основі любові до себе та своїх найближчих.

Усвідомлення значущості сім'ї як соціального інституту життєдіяльності людини, системи цінностей її творення, функціонування і розвитку та стурбованість щодо рівня готовності молодого покоління до майбутнього сімейного життя на основі традиційних для України сімейних цінностей, родинних традицій і звичаїв, подружніх і батьківсько-дитячих взаємин спонукали групу науковців за ґрунтовної підтримки Міжнародної громадської організації “Рада сімей України” на чолі з Притом Віктором Івановичем до створення комплексу навчальних програм “Сімейні цінності” (9, 17, 35, 70 годин). Авторський колектив запропонованого програмно-методичного комплексу “Сімейні цінності” для учнів старших класів покладають надію, що згодом він має стати системоутворювальною основою цілісної системи сімейного виховання дітей та учнівської молоді в Україні, її підсумковим та узагальнюючим етапом перед початком самостійної життєдіяльності зростаючої особистості.

Мета програми – підготовка старшокласників до майбутнього сімейного життя на основі традиційних для України сімейних цінностей, родинних традицій і звичаїв, подружніх і батьківсько-дитячих взаємин.

Мета реалізується через виконання *таких завдань*:

- усвідомлення юнаками і дівчатами традиційних для українського народу сімейних цінностей як моральної основи життєдіяльності кожної сучасної людини;
- оволодіння учнями знаннями щодо створення та розвитку щасливої сім'ї, джерелом якої є любов;
- поглиблення уявлень старшокласників про специфіку подружніх, родинних і дитячо-батьківських взаємин;
- формування звички і потреби використовувати в повсякденному житті стильові характеристики чоловічої і жіночої поведінки;
- розвиток у старшокласників ціннісного ставлення до майбутньої власної сім'ї, її створення, розвитку та процвітання на основі любові, поваги та згуртованості;
- актуалізація потреби в самовдосконаленні й розвитку особистісних якостей, необхідних для майбутнього сімейного життя.

Структура програмного комплексу “Сімейні цінності”:

- пояснювальна записка;
- навчальна програма “Сімейні цінності” для 9 класів (9 годин) – автор О. В. Мельник;

- навчальна програма “Щаслива сім’я – творчість двох” для 9 класів (17 годин) – автори Г. Г. Ковганич, В. І. Кириченко;
- навчальна програма “Сімейні цінності” для 9 класів (35 годин) – автор Т. В. Кравченко;
- навчальна програма “Сімейні цінності” для 8–9 класів (70 годин) – автор Л. В. Канішевська;
- орієнтовні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів;
- список рекомендованої літератури.

Кожна з програм містить орієнтовну сітку розподілу навчальних годин за темами програмового матеріалу, зміст навчального матеріалу та державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки.

Комплекс навчальних програм “Сімейні цінності” розроблений для учнів 8–9 класів у чотирьох варіантах – 9, 17, 35 та 70 годин, які реалізуються за рахунок годин варіативної складової навчальних планів загальноосвітніх шкіл та шкіл-інтернатів. Залежно від специфіки навчального закладу, кадрових, організаційних, методичних та фінансових можливостей, з програмного комплексу “Сімейні цінності” педагогом може бути обрана одна програма. Загальноосвітні навчальні заклади, зважаючи, наприклад, на вік учнів або рівень підготовленості класу до обговорення теоретичного змісту навчального матеріалу тієї чи іншої програми, можуть самостійно визначати час її реалізації (але не більше ніж на один навчальний рік); коригувати змістове наповнення окремих тем і погодинний розподіл їх вивчення з урахуванням особливостей регіону, типу закладу та індивідуальних освітніх потреб учнів у межах не більше ніж 10% від загальної кількості годин.

Кожна з програм має свою специфіку, проте обов’язковою умовою реалізації їх змісту є проведення практичних робіт, які передбачені кожною темою уроку. Практичні роботи, представлені в програмах, є орієнтовними. Їх зміст, форми та методи організації вчителі визначають самостійно, залежно від типу навчального закладу, регіональної специфіки та національних традицій сімейного виховання. Також для цього може бути використаний резерв часу та час, відведений для індивідуальних консультацій. Окрім зазначеного, програмою передбачено: проведення уроків окремо для юнаків та окремо для дівчат; індивідуальні консультації, які можуть надаватися впродовж усього часу навчання дітей у 9 класі.

Однією з особливостей навчальної програми “Сімейні цінності” (70 годин) є те, що вона розроблена для вихованців шкіл-інтернатів. У ній більш детально, порівняно з іншими навчальними програмами (9, 17 та 35 годин), розкриваються теоретичні питання і передбачено час на виконання практичних робіт, резерв часу (6 годин) та час для індивідуальних консультацій (4 години). Крім того, ця програма містить розділи з питань сімейної економіки (джерела доходів і розподіл грошей у сім’ї, витрати першочергові та другорядні і т.д.) та сімейного господарювання (гігієна харчування, культура споживання їжі, елементи грамоти споживача тощо). Ця програма (70 годин) може бути також обрана загальноосвітніми начальними закладами різного типу та форм власності за умови відповідного кадрового, організаційного, методичного та фінансового забезпечення.

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ

програма для загальноосвітніх навчальних закладів
9 клас (9 годин)

Орієнтовна сітка розподілу навчальних годин

№ п/п	Назва розділів, тем	К-сть годин
Розділ 1. Сім'я як соціально-психологічний феномен		3
1.1	Вступ. Сім'я як соціальний інститут	1
1.2	Моделі сім'ї та цінності сім'ї у різних культурах та релігіях	1
1.3	Правові питання шлюбу та сім'ї	1
Розділ 2. Сімейні взаємини		6
2.1	Сім'я у хронологічному вимірі	1
2.2	Підготовка молоді до сімейного життя.	1
2.3	Ранні шлюби	1
2.4	Сімейні цінності	1
2.5	Цінності української сім'ї, їх стан у сучасному світі	1
2.6	Підсумкове заняття.	1
Разом		9 годин

Навчальний матеріал

№ п/п	К-сть год.	Зміст	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки
Розділ І. Сім'я як соціально-психологічний феномен (3 години)			
1.	1	<p><i>Вступ.</i> Сім'я як спосіб життя людини. Тенденції розвитку сім'ї. Соціально-психологічні особливості сучасної сім'ї. Сімейні цінності. Функції сім'ї. Структура сім'ї. Типологія сімей. Сім'я – осередок зростання і розвитку членів родини.</p> <p><i>Практичне робота.</i> Дискусія на тему “Сучасна сім'я – якою їй бути?”</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – характеризує сім'ю як спосіб життя людини й осередок зростання і розвитку членів родини; – знає тенденцій розвитку сім'ї; – розкриває соціально-психологічні особливості сучасної сім'ї; – виділяє сімейні цінності та типи сімей; – називає функції та структуру сім'ї; – має уявлення про майбутню власну сім'ю та вміє аргументувати свій ціннісний вибір.
2.	1	<p><i>Моделі та цінності сім'ї у різних культурах.</i> Історія шлюбу та сім'ї. Історичні моделі сім'ї. Цінності</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – характеризує моделі та цінності сім'ї у різних культурах;

		сім'ї в різних культурах. Сімейні традиції у Древній Русі. Особливості української сім'ї. Вектори змін моделей і цінностей сім'ї та шлюбно-сімейних взаємин. <i>Практична робота.</i> Презентація учнів "Сім'я у різні часи і в різних культурах".	– знає історію становлення та історичні моделі шлюбу та сім'ї; – виділяє цінності сім'ї в різних культурах; – називає сімейні традиції у Древній Русі; – пояснює особливості української сім'ї; – уміє виділити й розкрити вектори змін моделей і цінностей сім'ї та шлюбно-сімейних взаємин.
3.	1	<i>Правові питання шлюбу та сім'ї.</i> Правові відносини сучасної сім'ї та держави. Сімейне право. Особисті права та обов'язки подружжя. Правовий статус дитини в сім'ї. Офіційний і цивільний шлюб. Порядок і умови укладання-припинення шлюбу. <i>Практична робота.</i> Вправа "М'ячик". Дискусія "Офіційний і цивільний шлюб". Тест для визначення правової готовності учнів до сімейного життя	<i>Учень:</i> – розкриває правові питання шлюбу та сім'ї, правові відносини сучасної сім'ї і держави; – характеризує елементи сімейного права, особисті права та обов'язки подружжя, правовий статус дитини в сім'ї; – пояснює сутність офіційного і цивільного шлюбів, порядок і умови їх укладання-припинення. – володіє найпростішими навичками роботи з нормативними документами про шлюб і сім'ю.
Розділ II. Сімейні взаємини (6 годин)			
4.	1	<i>Сім'я у хронологічному вимірі.</i> Вступ у шлюб і створення сім'ї. Моделі вибору супутника життя. Фази сімейного життя. Етапи розвитку сім'ї. Сімейні взаємини. Види сімейних взаємин. Розвиток сімейних взаємин. <i>Практична робота.</i> Диспут на тему: "Складові щасливого шлюбу".	<i>Учень:</i> – розкриває специфіку становлення сім'ї у хронологічному вимірі: від вступу у шлюб до створення сім'ї; – характеризує моделі вибору супутника життя; – називає фази сімейного життя й етапи розвитку сім'ї; – пояснює сутність сімейних взаємин і виділяє їх види; – знає специфіку розвитку сімейних взаємин як основи щасливого шлюбу. – уміє виділити пріоритети хронологічного становлення сім'ї.
5.	1	<i>Готовність молоді до сімейного життя.</i> Готовність до шлюбу: фізична, соціальна та психологічна	<i>Учень:</i> – розкриває зміст і складові готовності молоді людини до

		<p>зрілість. Мотиви вступу у шлюб. Кохання як статевий потяг, кохання як потреба бути коханим, кохання як здатність любити. Закономірності вибору партнера. Стійкість шлюбно-сімейних взаємин. Любов, свобода, чесність. <i>Практична робота.</i> Вправа “Карусель”. Бесіда щодо мотивів вступу у шлюб.</p>	<p>шлюбу та майбутнього сімейного життя; – виділяє і характеризує мотиви вступу у шлюб; – розрізняє кохання як статевийсе потяг, кохання як потребу бути коханим, кохання як здатність любити; – знає закономірності вибору шлюбного партнера; – характеризує любов, свободу та чесність як фактори стійкості шлюбно-сімейних взаємин; – уміє виділити власні цінності майбутнього вступу у шлюб.</p>
6	1	<p><i>Ранні шлюби.</i> Специфіка ранніх шлюбів. Причини утворення ранніх шлюбів. Фактори стабільності раннього шлюбу. Особливості раннього батьківства. Взаємні права та обов’язки батьків та дітей. Правовий статус дитини. Родинне виховання. <i>Практична робота.</i> Диспут на тему: “Чи довготривалі ранні шлюби?”</p>	<p><i>Учень:</i> – пояснює значення родинного виховання дитини в сім’ї. – виділяє специфічні особливості ранніх шлюбів і раннього батьківства; – характеризує причини утворення ранніх шлюбів; – називає фактори стабільності раннього шлюбу; – знає взаємні права й обов’язки батьків та дітей, правовий статус дитини в сім’ї; – уміє розкрити специфіку раннього шлюбу, виділити фактори і причини їхнього створення.</p>
7.	1	<p><i>Сімейні цінності.</i> Умови подружнього добробуту. Стабільність шлюбу. Найпоширеніші міфи створення сім’ї. Подружня сумісність. Сімейні конфлікти та способи їх вирішення. Правила поведінки у конфліктній ситуації. Психологічний клімат сім’ї. <i>Практична робота.</i> Тест “Ваш стиль поведінки у конфліктній ситуації”.</p>	<p><i>Учень:</i> – називає сімейні цінності; – розкриває умови подружнього добробуту; – пояснює найпоширеніші міфи створення сім’ї; – виділяє фактори стабільності шлюбу; – характеризує сімейні конфлікти та знає способи їх вирішення; – володіє початковими навичками безконфліктної поведінки.</p>
8.	1	<p><i>Цінності української сім’ї, їх стан у сучасному світі.</i> Українська</p>	<p><i>Учень:</i> – називає традиційні для</p>

		сім'я. Традиційні для української культури сімейні цінності. Ціннісні взаємини. Уклад сімейного життя. Згуртованість сім'ї. Моральні взаємини в сучасній українській сім'ї. Виховання дитини в українських родинах. Сімейні цінності сучасного українського суспільства та сім'ї. <i>Практична робота.</i> Творча письмова робота: “Лист майбутньому сину або доньці”.	української культури сімейні цінності; – розкриває зміст ціннісних взаємин; – характеризує уклад сімейного життя і моральні взаємини в сучасній українській сім'ї; – пояснює цінності сучасного українського суспільства й особливості виховання дитини в українських родинах; – уміє визначати власні цінності майбутнього сімейного життя.
9.	1	<i>Підсумкове заняття.</i> Уточнення отриманих знань. Презентація підготовлених учнями уривків з художньої літератури, народних пісень, прислів'їв, приказок або прикладів з історії, що ілюструють традиційні для українського народу сімейні цінності. Порівняльний аналіз визначених учнями сімейних цінностей батьківської родини і цінностей їхніх майбутніх сімей. <i>Практична робота.</i> Творча робота “Цінності моєї сім'ї”.	<i>Учень:</i> – пояснює значення сім'ї для розвитку особистості та держави; – виділяє основні проблеми сучасної сім'ї та характеризує причини їх виникнення та подолання; – розкриває значущість сімейних цінностей і ціннісних взаємин у житті кожної людини та суспільства; – має ціннісні уявлення про сім'ю та сімейні взаємини зокрема.
Разом 9 годин			

**Г. Г. Ковганич,
В. І. Кириченко**

“ЩАСЛИВА СІМ'Я – ТВОРЧИСТЬ ДВОХ”
програма для загальноосвітніх навчальних закладів
9 клас (17 годин)

Орієнтовна сітка розподілу навчальних годин

№ за/п	Розділи, підрозділи, теми	Кількість годин		
		усього	теоретичні	практичні
Розділ 1. Мета і сенс мого життя		3	1,5	1,5
1.1	Вступ	1	0,5	0,5
1.2	Хто Я?	1	0,5	0,5
1.3	Мої життєві цілі	1	0,5	0,5
Розділ 2. Я в сім'ї, родині		3	0,5	2,5
2.1	Я в сім'ї	1	–	–

2.2	Я в родині	1	–	–
2.3	Родинні цінності та традиції	1	–	–
Розділ 3. Статеві особливості та культура стосунків між хлопцем і дівчиною		2	0,5	1,5
3.1	Гендерні ролі особистості	1	–	–
3.2	Краса стосунків між хлопцем і дівчиною	1	–	–
Розділ 4. Що потрібно знати про сімейно-шлюбні стосунки		2	0,5	1,5
4.1	Сім'я, шлюб мовою законодавства	1	–	–
4.2	Мистецтво бути подружжям	1	–	–
Розділ 5. Батьки та діти		2	0,5	1,5
5.1	Мистецтво бути батьками	1	–	–
5.2	Відповідальне батьківство	1	–	–
Розділ 6. Секрети домашньої економіки		2	0,5	1,5
6.1	Закони та особливості домашньої економіки	1	–	–
6.2	Господарство сім'ї, її бюджет	1	–	–
Розділ 7. Моя майбутня сім'я		3	1	2
7.1	Захист проектів	2	–	2
7.2	Підсумкове заняття	1	1	–
Разом		17	5	12

Навчальний матеріал

№ п/п	К-сть год.	Зміст розділів і тем	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки
Розділ 1. Мета і сенс мого життя (3 години)			
1.	1	<i>Вступ.</i> Презентація мети, завдань програми. Знайомство, вироблення правил взаємодії у групі. <i>Практична робота.</i> Упорядкування “Статуту групи” – групового переліку правил спільної роботи.	<i>Учень:</i> – знає мету та завдання навчального курсу; – називає правила взаємодії у групі, упорядковані у “Статуті групи”; – володіє початковими навичками регламентації спільної діяльності у групі.
2.	1	<i>Хто Я?</i> Як я сприймаю себе? Як мене сприймають оточуючі? Мої потреби і бажання. Світ уподобань. <i>Практична робота.</i> Складання вірша-сенквею “Мій портрет у проміннях сонця”.	<i>Учень:</i> – знає, що таке потреби, бажання та вподобання; – розкриває відмінності між потребами, бажаннями та уподобаннями; – володіє найпростішими способами саморозкриття, що ведуть до змін у собі.

3.	1	<p><i>Мої життєві цілі. Мої цінності. Цілі та цінності. Співвідношення між цінностями й життєвими цілями. Мистецтво постановки цілей.</i></p> <p><i>Практична робота. Гра “Дерево цілей”.</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває значущість і місце цілей і цінностей у житті людини; – характеризує власні життєві цілі та цінності; – уміє визначати пріоритетні потреби й цілі та пояснювати свій вибір.
Розділ 2. Я в сім’ї, родині (3 години)			
4.	1	<p><i>Я в сім’ї. Сім’я, її функції. Склад сім’ї. Засади, на яких формується та функціонує сім’я. Права та обов’язки членів сім’ї. Моя роль у сім’ї.</i></p> <p><i>Практична робота. Написання міні-твору “Життєві дороговкази моєї родини”.</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – характеризує специфіку й основні функції сучасної української сім’ї; – знає права та обов’язки членів сім’ї; – пояснює засади формування та функціонування сучасної української сім’ї; – визначає свою роль і місце в сім’ї та готовий до їх розвитку.
5.	1	<p><i>Я в родині. Родина. Склад родини. “Родинне дерево”. Сім’я і родина: рівні взаємин.</i></p> <p><i>Практична робота. Упорядкування “Дерева роду”.</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює значущість родини в житті людини; – розкриває зміст поняття “родина”, “родинне дерево”; – називає склад своєї родини; – упорядкував власне “Дерево роду”; – характеризує рівні взаємин сім’ї та родини.
6.	1	<p><i>Родинні цінності та традиції. Ціннісне підґрунтя щасливої родини. Презентація родинних традицій, сімейних реліквій.</i></p> <p><i>Практична робота. Фестиваль “Традиції й реліквії моєї родини”.</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – називає родинні цінності та традиції; – характеризує ціннісне підґрунтя щасливої родини; – систематизував родинні традиції і сімейні реліквії; – вміє співвідносити власні інтереси та цілі з потребами та можливостями членів родини.
Розділ 3. Статеві особливості та культура стосунків між хлопцем і дівчиною (2 години)			
7.	1	<p><i>Гендерні ролі особистості. Усвідомлення себе як особи певної статі. Гендерна поведінка. Якості, притаманні чоловіку та жінці, їх розвиток. Гендерні стереотипи</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює специфіку гендерних ролей особистості; – характеризує особливості статево-рольової поведінки;

		учнівської молоді. Партнерське спілкування між дівчатами та хлопцями. <i>Практична робота.</i> Складання блок-схеми “Мої гендерні ролі”.	– називає якості, притаманні чоловіку та жінці; – усвідомлює себе як особу певної статі; – володіє та розвиває вміння партнерського спілкування між дівчатами та хлопцями.
8.	1	<i>Краса стосунків між хлопцем і дівчиною.</i> Товариш, друг. Правила дружби і товаришування. Кохання. Любов як здатність розуміти іншого, співпереживати йому, учитися приймати та дарувати. Сексуальність людини як відповідальні і ніжні почуття до особи протилежної статі. <i>Практична робота.</i> Дискусія “Чи можлива дружба між хлопцем і дівчиною?”	<i>Учень:</i> – розкриває зміст понять “друг”, “товариш”, “кохання”, “любов”; – виділяє фактори і правила взаємин між друзями; – пояснює причини виникнення конфліктів і називає можливі шляхи їх вирішення; – уміє аналізувати стосунки та давати їм оцінку, з’ясувати можливі причини виникнення конфліктів, знає шляхи їх вирішення.
Розділ 4. Що потрібно знати про сімейно-шлюбні взаємини (2 години)			
9.	1	<i>Сім’я, шлюб мовою законодавства.</i> Нормативно-юридичні вимоги створення сім’ї. Сторінками Сімейного кодексу України. Гармонійні сімейно-шлюбні стосунки. Громадянська та соціальна відповідальність у шлюбі. <i>Практична робота.</i> Створення PR-презентації про нормативно-правові засади шлюбних стосунків.	<i>Учень:</i> – знає законодавство України про шлюб і сім’ю; – розкриває зміст нормативно-юридичних вимог до створення сім’ї; – пояснює сутність громадянської та соціальної відповідальності у шлюбі; – уміє охарактеризувати гармонійні сімейно-шлюбні взаємини.
10.	1	<i>Мистецтво бути подружжям.</i> Роль дружини, чоловіка у шлюбі. Професія бути дружиною. Поклик бути чоловіком. Мистецтво кохати, підтримувати та поважати один одного. Здоров’я, добробут, повага до іншого, саморозвиток і творча самореалізація в щасливій сім’ї. <i>Практична робота.</i> Складання сценарію для міні-вистави “Форум-театру про проблеми у шлюбних взаєминах”.	<i>Учень:</i> – розкриває ролі, функції та сімейні обов’язки дружини і чоловіка у шлюбі; – виділяє фактори, які визначають “мистецтво подружнього життя” – пояснює значення здоров’я, добробуту, поваги до іншого, саморозвитку та творчої самореалізації в щасливій сім’ї; – уміє визначати проблеми у шлюбних взаєминах і знаходити способи їх вирішення.

Розділ 5. Батьки та діти (2 години)			
11.	1	<p><i>Мистецтво бути батьками.</i> Батьківство як важлива соціальна роль. Цінність батьківства для людини. Проблеми батьків і дітей. Як бути батьками, про яких мріють діти. <i>Практична робота.</i> Написання есе “Батьки моєї мрії”.</p>	<p><i>Учень:</i> – знає, що бути батьками це мистецтво; – пояснює цінність “батьківства” для людини і суспільства. – визначає сучасні проблеми батьків і дітей; – наводить приклади вирішення проблем батьків і дітей; – уміє охарактеризувати батьків, про яких мріють діти.</p>
12.	1	<p><i>Відповідальне батьківство.</i> Основи відповідальної батьківської поведінки. Любов, свобода, чесність. Батьківське щастя. Щасливі батьки – щасливі діти. <i>Практична робота.</i> Упорядкування “Кодексу відповідальних батьків”.</p>	<p><i>Учень:</i> – розкриває зміст понять “відповідальне батьківство” і “батьківське щастя”; – знає основи відповідальної батьківської поведінки; – характеризує любов, свободу та чесність як фактори стійкості шлюбно-сімейних взаємин; – уміє визначити роль батьків у власному житті.</p>
Розділ 6. Секрети домашньої економіки (2 години)			
13.	1	<p><i>Закони та особливості домашньої економіки.</i> Вирішення побутових та господарських питань у сім’ї. Ази культури споживання. <i>Практична робота.</i> Розроблення бізнес-плану вирішення нагальної сімейної проблеми.</p>	<p><i>Учень:</i> – розкриває зміст понять “домашня економіка” та “культура споживання”; – знає специфіку та особливості сучасної домашньої економіки; – називає способи вирішення побутових та господарських питань у сім’ї; – вміє розробити бізнес-план вирішення нагальної сімейної проблеми.</p>
14.	1	<p><i>Господарство сім’ї, її бюджет.</i> Економічна модель бюджету. Планування сімейного бюджету. Управління сімейним бюджетом. <i>Практична робота.</i> Обрахування варіантів сімейного бюджету.</p>	<p><i>Учень:</i> – розкриває зміст поняття “господарство сім’ї” та “сімейний бюджет”; – характеризує економічну модель бюджету; – називає засади формування й управління сімейним бюджетом;</p>

			– уміє розраховувати баланс надходжень і витрат у різних варіантах сімейного бюджету.
Розділ 7. Моя майбутня сім'я (3 години)			
15.	2	Захист проектів “Яку сім'ю я хочу створити?”, “Яким батьком/матір'ю я буду”. “Я-продовжувач традицій моєї сім'ї”. <i>Практична робота.</i> Розроблення учнями власних портфоліо.	<i>Учень:</i> – знає як проектувати взаємини у майбутній власній сім'ї; – характеризує способи вироблення, упровадження і підтримки родинних традицій; – уміє визначити образ власної майбутньої сім'ї.
16.	1	Рефлексія курсу і спільної групової роботи. <i>Практична робота.</i> Презентація учнями власних портфоліо.	<i>Учень:</i> – розкриває зміст основних понять навчальної програми; – пояснює значущість творчості двох для створення щасливої сім'ї; – уміє розробити проект власної майбутньої щасливої сім'ї.
Разом 17 годин			

Т. В. Кравченко

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ

програма для загальноосвітніх навчальних закладів
9 клас (35 годин)

Орієнтовна сітка розподілу навчальних годин

№ за/п	Розділи, підрозділи	Кількість годин
Розділ 1. “Я” та сім'я		6
1.1	Вступ	1
1.2	Уявлення про шлюб і сім'ю	1
1.3	Сім'я як особистісна цінність	1
1.4	Родина починається з “Я”	2
1.5	Підсумкове заняття	1
Розділ 2. Чоловік і жінка: на шляху створення сім'ї		12
2.1	Поняття про маскуліність. Якості чоловіка	2
2.2	Поняття про фемінність. Якості жінки	2
2.3	Уроки життєвої зрілості (психічна зрілість, фізична зрілість, особистісна зрілість)	2
2.4	Особливості підліткового кохання	1
2.5	Сімейні ролі	1
2.6	Психологічний портрет сучасної сім'ї	1

2.7	Подружня сумісність	2
2.8	Підсумкове заняття	1
Розділ 3. Я та інші в сім'ї: сімейні взаємини		12
3.1	Психологія сімейних взаємин	2
3.2	Етична культура в сімейних взаєминах	3
3.3	Побутова культура в сімейних взаєминах	3
3.4	Конфлікти в сім'ї і способи їх розв'язання	3
3.5	Підсумкове заняття	1
Розділ 4. Міцність сім'ї		3
4.1	Сексуальність	1
4.2	Культура статевих взаємин	1
4.3	Підсумкове заняття	1
<i>Разом</i>		35

Навчальний матеріал

№ п/п	К-сть год.	Зміст	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки
Розділ 1. Загальні положення (6 годин)			
1.	1	<i>Вступ.</i> Сучасна українська сім'я: стан, проблеми. Мета і завдання роботи за програмою, загальна характеристика тематики, яка буде вивчатися.	<i>Учень:</i> – знає мету і завдання програми; – пояснює сутність і значення сім'ї для людини і суспільства; – характеризує специфіку та стан сучасної української сім'ї; – виділяє проблеми, що постають перед сучасною українською сім'єю.
2.	1	<i>Уявлення про шлюб і сім'ю.</i> Сутність понять “шлюб” та “сім'я”. Для чого людині потрібна сім'я. Функції сім'ї, особливості їх прояву в сучасних умовах. Шлюбний вік, правила укладання шлюбу. Законодавство України про шлюб і сім'ю.	<i>Учень:</i> – пояснює сутність понять “шлюб” та “сім'я”; – виділяє та розкриває основні функції сім'ї; – називає основні ознаки шлюбного віку; – орієнтується у правилах укладання шлюбу; – знає законодавство України про шлюб і сім'ю
3.	1	<i>Сім'я як особистісна цінність.</i> Принципи і мотиви створення сім'ї. Офіційний і цивільний шлюби. Гендерні особливості орієнтації молоді на шлюб і сім'ю.	<i>Учень:</i> – розкриває принципи і мотиви створення сім'ї; – розрізняє особливості офіційного та цивільного шлюбів;

		Культура поведінки та спілкування у молодіжному середовищі.	– знає гендерні особливості орієнтації молоді на шлюб і сім'ю; – пояснює необхідність та зміст культури поведінки та спілкування у взаєминах з іншими.
4.	2	<i>Родина починається з “Я”.</i> Система цінностей сім'ї. Поняття “особистість”. Темперамент та його вплив на становлення майбутнього сім'янина. Формування характеру. “Я-концепція” як система уявлень людини про себе і передумова встановлення і розвитку міжособистісних взаємин. <i>Практична робота.</i> Виконання вправ на самопізнання, самоставлення й усвідомлення свого “Я”.	<i>Учень:</i> – знає і характеризує цінності сучасної сім'ї; – розкриває поняття “особистість”; – характеризує види темпераменту та способи їх урахування у процесі становлення майбутнього сім'янина; – пояснює сутність “Я-концепції”; – називає способи самопізнання як передумови встановлення і розвитку міжособистісних взаємин; – уміє користуватися різними діагностичними методиками й аналізувати їх результати.
5.	1	<i>Підсумкове заняття.</i> Любов, свобода, чесність. Здоров'я, добробут, повага до іншого, саморозвиток і творча самореалізація в щасливій сім'ї. <i>Практична робота.</i> Дискусія щодо значущості та необхідності для людини щасливої сім'ї.	<i>Учень:</i> – характеризує любов, свободу та чесність як фактори стійкості шлюбно-сімейних взаємин; – пояснює значення здоров'я, добробуту, поваги до іншого, саморозвитку та творчої самореалізації в щасливій сім'ї; – уміє вступати в дискусію і підтримувати обговорення запропонованих питань.
Розділ 2. Чоловік і жінка: на шляху створення сім'ї (12 годин)			
6.	2	<i>Поняття про маскуліність.</i> Якості чоловіка. Біологічне і соціальне в розвитку особистості. Поняття статі. Уявлення про маскуліність. Формування образу “Я” як чоловіка. Статеворольові еталони і форми адекватної самореалізації. Ініціація. Типовий чоловічий образ. <i>Практична робота.</i> Виконання вправ на ідентифікацію себе з певною статтю.	<i>Учень:</i> – розкриває зміст понять “стать”, “маскуліність”, “ініціація”; – називає типові якості чоловіка; – розрізняє біологічне і соціальне в особистості; – характеризує статево-рольові еталони чоловіка і форми їх адекватної самореалізації; – ідентифікує себе та інших з певною статтю.

7.	2	<p><i>Поняття про фемінність. Якості жінки. Психологічна стаття. Уявлення про фемінність. Формування образу “Я” як жінки. Статеворольові еталони і форми їх адекватної самореалізації. Ініціація. Типовий жіночий образ. Якості, притаманні жінці.</i></p> <p><i>Практична робота. Виконання вправ на ідентифікацію себе з певною статтю.</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває зміст понять “фемінність”, “психологічна стаття”, “ініціація”; – знає типові якості жінки; – розрізняє біологічне і соціальне в особистості; – розкриває статево-рольові еталони жінки і форми їх адекватної самореалізації; – ідентифікує себе та інших з певною статтю.
8.	2	<p><i>Уроки життєвої зрілості (психічна, фізична й особистісна зрілість). Психофізіологічні особливості старшого підліткового віку. Основні аспекти фізичного дозрівання. Акселерація. Особливості соціального становлення як передумови наближення до дорослості. Образ майбутньої сім’ї. Якості, необхідні майбутньому сім’янину. Особистісна зрілість.</i></p> <p><i>Практична робота. Дискусія, пов’язана з проблемами дорослішання.</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – знає і розкриває сутність понять “психічна зрілість”, “фізична зрілість”, “особистісна зрілість”; – характеризує психофізіологічні особливості старшого підліткового віку; – має уявлення про сутність акселерації та її вплив на особливості соціального становлення людини як майбутнього сім’янина; – розкриває образ майбутньої сім’ї; – називає якості, необхідні майбутньому сім’янину.
9.	1	<p><i>Особливості підліткового кохання. Дружба і кохання. Кохання і захоплення. Кохання і любов. Любовно-романтичні цінності підліткового віку. “Ідеальний” образ коханої людини.</i></p> <p><i>Практична робота. Рольова гра “Взаємини у сім’ї”.</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює сутність понять “дружба”, “захоплення”, “кохання”, “любов”; – характеризує любовно-романтичні цінності підліткового віку; – називає складові “ідеального” образу коханої людини; – уміє встановлювати конструктивні міжособистісні контакти у спільній діяльності.
10.	1	<p><i>Сімейні ролі. Сімейна роль. Рольова структура сім’ї. Структура влади в сім’ї. Традиційна та егалітарна сім’я. Сімейні очікування. Самоідентифікація з</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває сутнісні характеристики сімейних ролей, рольову структуру сім’ї; – розрізняє різні види влади в сім’ї;

		майбутньою сімейною роллю. <i>Практична робота.</i> Дискусія “Традиційна та егалітарна сім’я: переваги і недоліки”.	– усвідомлює необхідність і важливість ідентифікації себе з майбутньою сімейною роллю; – знає і розкриває особливості традиційної та егалітарної сім’ї.
11.	1	<i>Психологічний портрет сучасної сім’ї.</i> Моделі сучасної сім’ї, їх вплив на самопочуття шлюбних партнерів. Сімейна згуртованість та її вплив на життєдіяльність сім’ї. Умови щасливого сімейного життя.	<i>Учень:</i> – називає моделі сучасної сім’ї; – пояснює вплив різних моделей сучасної сім’ї на самопочуття шлюбних партнерів; – розуміє сутність сімейної згуртованості, її важливість для ефективного функціонування сім’ї – уміє скласти психологічний портрет сучасної сім’ї за заданими зразками.
12.	2	<i>Подружжя сумісність.</i> Ризики подружньої несумісності. Рівні подружньої несумісності (психофізіологічна узгодженість функціонально-рольових уявлень партнерів, ціннісно-орієнтаційна єдність). Фактори стабільності сім’ї. Як із кохання зробити любов. <i>Практична робота.</i> Рольова гра, пов’язана з усвідомленням підлітками себе як майбутніх сім’янинів.	<i>Учень:</i> – пояснює сутність подружньої сумісності–несумісності; – розрізняє рівні подружньої “сумісності–несумісності”; – виділяє фактори стабільності сім’ї; – знає як із кохання зробити любов; – уміє ідентифікувати себе з майбутньою сімейною роллю.
13.	1	<i>Підсумкове заняття.</i> Закріплення здобутих знань і вмінь у формі тренінгу (опрацювання моделей поведінки чоловіків і жінок, вправління у виконанні сімейних ролей). Написання міні-есе на теми: “Моя майбутня сім’я”, “Мій ідеал сімейного партнера”.	<i>Учень:</i> – знає моделі поведінки чоловіків і жінок; – володіє початковими навичками виконання сімейних ролей; – має сформовані уявлення про власну майбутню сім’ї та ідеал майбутнього сімейного партнера.
Розділ 3. Я та інші в сім’ї: сімейні взаємини (12 годин)			
14.	2	<i>Психологія сімейних взаємин.</i> Спілкування. Психологія спілкування в підлітковому віці. Спілкування в сім’ї та його вплив на ефективність сімейної життєдіяльності. Типи сімейних взаємин (симбіотичні, дистанційні,	<i>Учень:</i> – усвідомлює роль спілкування в житті людини та життєдіяльності сім’ї; – пояснює особливості і роль спілкування в підлітковому віці; – характеризує типи сімейних

		емоційний розрив, конфліктні, амбівалентні). Ознаки успішного сімейного спілкування. Види комунікативних порушень.	взаємин та ознаки ефективного сімейного спілкування; – знає види комунікативних порушень, які негативно позначаються на життєдіяльності сім'ї.
15.	3	<i>Етична культура в сімейних взаєминах.</i> Норми і правила міжособистісного спілкування. Гармонійні взаємини. Механізми встановлення емоційних контактів. Емпатія та її значущість для розвитку сімейних взаємин. Причини порушення сімейної комунікації <i>Практична робота.</i> Дискусія на тему сімейних взаємин; вправи на відпрацювання норм і правил міжособистісного спілкування.	<i>Учень:</i> – знає норми і правила міжособистісного спілкування; – розкриває сутність гармонійних взаємин та можливі причини їх порушення; – розуміє сутність емпатії і пояснює її значення для сімейної комунікації; – користується правилами і нормами міжособистісного спілкування у взаєминах з іншими; – уміє проявляти емпатію, керувати своїми емоціями, адекватно їх виявляти.
16.	3	<i>Побутова культура в сімейних взаєминах.</i> Гроші в сім'ї. Сімейна економіка і сімейний бюджет. Характер розподілу домашніх обов'язків (традиційний, колективістський). Гармонійне поєднання матеріальних і духовних потреб подружжя – передумова щасливої сім'ї. <i>Практична робота.</i> Гроші в сім'ї – управління у складанні сімейного бюджету. Написання міні-есе на тему “Сімейні взаємини як прояв кохання”, “Сімейне дозвілля”.	<i>Учень:</i> – знає, що гармонійне поєднання матеріальних і духовних потреб подружжя є передумовою щасливої сім'ї; – розкриває сутність побутової культури в сімейних взаєминах; – характеризує значущість грошей для функціонування сім'ї; – називає види і специфіку розподілу домашніх обов'язків; – уміє складати сімейний бюджет та планувати сімейне дозвілля на основі поєднання матеріальних і духовних потреб членів родини.
17.	3	<i>Конфлікти в сім'ї і способи їх вирішення.</i> Сутність конфлікту. Типи сімейних конфліктів і моделі поведінки в конфліктних ситуаціях. Вплив конфліктів на сімейні взаємини. Гендерні особливості міжособистісних конфліктів. Типологія вирішення конфліктів. <i>Практична робота.</i> Вправи на	<i>Учень:</i> – знає сутність конфлікту, розрізняє і характеризує типи сімейних конфліктів; – характеризує типи сімейних конфліктів і моделі поведінки в конфліктних ситуаціях; – розуміє і розкриває гендерні особливості міжособистісних конфліктів;

		вирішенням проблемних ситуацій. Дискусія на тему “Людина серед людей”.	– називає типи вирішення конфліктів; – уміє визначити причину конфлікту і підібрати спосіб його вирішення.
18.	1	<i>Підсумкове заняття.</i> Закріплення здобутих знань і вмінь у формі тренінгу.	<i>Учень:</i> – усвідомлює роль ефективного сімейного спілкування для життєдіяльності сім’ї; – знає норми і правила міжособистісного спілкування; – знає, що гармонійне поєднання матеріальних і духовних потреб подружжя є передумовою щасливої сім’ї; – уміє складати сімейний бюджет та планувати сімейне дозвілля на основі поєднання матеріальних і духовних потреб членів родини.
Розділ 4. Міцність сім’ї (3 години)			
19.	1	<i>Сексуальність.</i> Сексологія – галузь наукових досліджень і знань про статеve життя. Статева роль. Особливості формування статевих ролей. Формування статевої орієнтації (інтимний світ підлітка).	<i>Учень:</i> – розкриває зміст поняття “сексуальність”; – виділяє предмет науки “Сексологія” і характеризує її як галузь наукових досліджень і знань про статеve життя людини; – характеризує специфіку статевої ролей та інтимного світу особистості; – пояснює вікові особливості становлення статевої ролей і формування інтимного світу підлітка.
20.	1	<i>Культура статевої взаємин.</i> Культура статевої взаємин – складова культури почуттів людини. Якості, що забезпечують гармонію інтимних взаємин. Правила особистої гігієни та гігієни статі.	<i>Учень:</i> – розкриває сутність культури статевої взаємин; – характеризує культуру статевої взаємин як складову культури почуттів людини; – називає якості, що забезпечують гармонію інтимних взаємин; – знає правила особистої гігієни та гігієни статі.

21	1	Підсумкове заняття. Закріплення здобутих знань під час роботи за темами розділу.	Учень: – називає фактори міцності сім'ї; – виділяє культуру статевого взаємин як складову культури почуттів людини; – називає якості, що забезпечують гармонію інтимних взаємин і знає правила особистої гігієни та гігієни статі.
22.	2	Індивідуальні консультації.	
			<i>Разом 35 годин</i>

Л. В. Канішевська

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ

програма для загальноосвітніх навчальних закладів 8 – 9 клас (70 годин)

Орієнтовна сітка розподілу навчальних годин

№ за/п	Розділи, підрозділи, теми	Кількість годин
Розділ 1. Юність - час подібатись		10
1.1	Ще раз про любов	1
1.2	Любов і її розвиток	1
1.3	Про дружбу, симпатію, закоханість, кохання і ... культуру поведінки закоханих	1
1.4	Мужність і жіночність	1
1.5	Вступаючи у світ дорослих взаємин (заняття з юнаками)	1
1.6	Вступаючи у світ дорослих взаємин (заняття з дівчатами)	1
1.7	Культура інтимних взаємин	1
1.8	Дошлюбні взаємини	1
1.9	Ми обираємо, нас обирають	1
1.10	Як сподобатися протилежній статі	1
Розділ 2. Багатство взаємин: шлях у лабіринті. Формула щасливого шлюбу		12
2.1	Нормативно-правові та законодавчі акти про шлюб і сім'ю	1
2.2	Подружні стосунки від давнини до наших днів	1
2.3	Сучасна сім'я: склад, структура, функції	1
2.4	Природна система цінностей сім'ї	1
2.5	Чи потрібна людині сім'я?	1
2.6	Громадянський та офіційний шлюби: переваги і недоліки	1
2.7	Готовність до шлюбу	1
2.8	Планування сім'ї	1

2.9	Здоров'я подружжя як умова народження здорової дитини	1
2.10	Образ батька, матері, чоловіка, жінки, дитини в сім'ї	1
2.11	Складові сімейного добробуту	1
2.12	Розвиток сім'ї: любов, взаємна підтримка і згуртованість.	1
Розділ 3. Родинознавство. Роль сім'ї у вихованні дітей		11
3.1	Родовід і родинознавство	1
3.2	Виховання дітей у сім'ї, права дітей	1
3.3	Здоровий спосіб життя подружжя та його вплив на народження здорової дитини	1
3.4	Коли стати батьком? (заняття з юнаками)	1
3.5	Коли стати матусею? (заняття з дівчатами)	1
3.6	Роль жінки, матері в сім'ї та суспільстві	1
3.7	Соціальна роль чоловіка в сім'ї	1
3.8	Родина в житті дитини.	1
3.9	Сімейне виховання.	1
3.10	Сімейні традиції	1
3.11	Сімейне дозвілля	1
Розділ 4. Дестабілізуючі фактори сімейних взаємин		8
4.1	Конфлікт та його вплив на взаємини між партнерами	1
4.2	Кризові етапи в сімейних взаємин	1
4.3	Міжособистісні конфлікти в сім'ї	1
4.5	Взаємні претензії	2
4.6	Причини розлучень та розпаду молодих сімей	1
4.7	Коли розлучення необхідне	1
4.8	Довірливі взаємини	1
Розділ 5. Насильство в сім'ї		3
5.1	Види, форми, наслідки насильства в сім'ї.	1
5.2	Причини та характеристика неадекватного ставлення батьків до дитини. Правовий захист дітей, які пережили насильство	2
Розділ 6. Самовиховання в сімейних взаєминах		4
6.1	Саморозвиток і самовизначення в сімейному житті	1
6.2	Сімейне самовизначення.	1
6.3	Сім'я і професія	1
6.4	Як перетворити мрії в реальність	1
Розділ 7. Сімейна економіка		5
7.1	Матеріальний добробут сім'ї	1
7.2	Джерела доходів і розподіл грошей у сім'ї	1
7.3	Витрати першочергові та другорядні	1
7.4	Кошторис витрат сім'ї на місяць, тиждень	1
7.5	Гроші як необхідна умова розвитку сім'ї	1
Розділ 8. Сімейне господарювання		7
8.1	Техніка безпеки у побуті	1
8.2	Гігієна харчування	1

8.3	Культура споживання їжі	1
8.4	Сервірування стола	1
8.5	Зовнішній вигляд: імідж і стиль	1
8.6	Елементи грамоти споживача	1
8.7	Гігієна житла та її значення для родини	1
Індивідуальні консультації		4
Резерв часу		6
<i>Разом</i>		70

Навчальний матеріал

№ п/п	К-сть год.	Зміст	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки
Розділ 1. Юність - час подібатись (10 годин)			
1.	1	<i>Ще раз про любов.</i> Дружба, захоплення, кохання, любов. Любовно-романтичні цінності. Романтичні цінності підліткового віку. <i>Практична робота.</i> Усно-поетичний журнал.	<i>Учень:</i> – розкриває сутність понять “дружба”, “захоплення”, “кохання”, “любов”; – характеризує любовно-романтичні цінності; – розкриває специфіку любовно-романтичних цінностей підліткового віку; – уміє встановлювати конструктивні міжособистісні контакти у спільній діяльності.
2.	1	<i>Любов і її розвиток.</i> Закоханість, кохання, любов, розвиток любові. Духовне та фізичне в любові. <i>Практична робота.</i> Дискусія на тему “Бути чи мати”.	<i>Учень:</i> – розкриває сутність понять “закоханість”, “кохання”, “любов”, “розвиток любові”; – усвідомлює важливість поєднання в любові духовного та фізичного; – уміє вступати в дискусію і підтримувати обговорення запропонованих питань.
3.	1	<i>Про дружбу, симпатію, закоханість, кохання і ... культуру поведінки закоханих.</i> Дружба, симпатія, закоханість, кохання. Культура поведінки закоханих. Взаємини між друзями. Конфлікти і способи їх вирішення. <i>Практична робота.</i> Інтерактивна лекція.	<i>Учень:</i> – розкриває зміст понять “дружба”, “симпатія”, “закоханість”, “кохання”, “культура поведінки закоханих”; – знає правила поведінки закоханих; – характеризує взаємини між друзями;

			<ul style="list-style-type: none"> – пояснює причини виникнення конфліктів і називає шляхи їх вирішення; – уміє аналізувати стосунки, давати їм оцінку, з'ясовувати причини конфліктів та шляхи їх вирішення.
4.	1	<p><i>Мужність і жіночність.</i> Поняття статі. Типові якості чоловіка. Типові якості жінки. Маскулінність. Фемінність. Ініціація. Статеві-рольові еталони. <i>Практична робота.</i> Діагностичні вправи визначення особистісних рис і статево-рольових стереотипів.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває зміст понять “стать”, “маскулінність”, “фемінність”, “ініціація”; – знає типові якості чоловіка та жінки; – характеризує статево-рольові еталони чоловіка і жінки та форми їх адекватної реалізації; – ідентифікує себе та інших з певною статтю.
5.	1	<p><i>Вступаючи у світ дорослих взаємин</i> (заняття з юнаками). Юнак. Чоловіча стать. Чоловіча гідність. Мужність і лицарство. <i>Практична робота.</i> Бесіда з юнаками.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває зміст понять “чоловіча гідність”, “мужність”, “лицарство”; – усвідомлює себе особою чоловічої статі; – володіє вміннями партнерського спілкування між хлопцями та дівчатами.
6.	1	<p><i>Вступаючи у світ дорослих взаємин</i> (заняття з дівчатами). Дівчина. Жіноча стать. Дівоча гідність і жіночність. Материнство. <i>Практична робота.</i> Бесіда з дівчатами.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває зміст понять “дівоча гідність”, “жіночність”, “материнство”; – усвідомлює себе особою жіночої статі; – володіє вміннями партнерського спілкування між дівчатами і хлопцями.
7.	1	<p><i>Культура інтимних взаємин.</i> Гармонія інтимних взаємин. Міжособистісні взаємини. Якості, необхідні для гармонії інтимних взаємин. Особиста гігієна. Гігієна статі. <i>Практична робота.</i> Обговорення проблемних ситуацій: “Врятуватися від самотності”, “Втримати кохання”, “Як усі” тощо.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває сутність інтимних взаємин; – характеризує культуру інтимних взаємин як складову культури почуттів людини; – називає якості, необхідні для гармонії інтимних взаємин; – знає правила особистої гігієни та гігієни статі.

8.	1	<p><i>Дошлюбні взаємини.</i> Особливості психофізіологічного розвитку юнаків і дівчат. Дошлюбне залицяння. Взаємини між юнаками та дівчата. Майбутня сім'я. Ранні статеві взаємини та їх вплив на майбутнє сімейне життя.</p> <p><i>Практична робота.</i> Обговорення проблемних ситуацій “Дошлюбні взаємини”.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – характеризує особливості дошлюбного залицяння та його функції; – знає особливості психофізіологічного розвитку юнаків і дівчат; – пояснює причини й можливі наслідки ранніх статевих взаємин та їх вплив на майбутнє сімейне життя; – усвідомлює значимість уважного ставлення до кандидата на роль чоловіка або дружини; – уміє спроектувати образ власної майбутньої сім'ї.
9.	1	<p><i>Ми обираємо, нас обирають.</i> Культура статевих взаємин. Статеві ролі. Інтимний світ. Вікові особливості становлення статевих ролей та інтимного світу людини. Інтимний світ юнаків і дівчат.</p> <p><i>Практична робота.</i> Диспут на тему “Ми обираємо, нас обирають”.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює сутність культури статевих взаємин; – розкриває зміст понять “статеві ролі” й “інтимний світ”; – характеризує вікові особливості становлення статевих ролей та інтимного світу людини; – уміє аналізувати інтимний світ юнака та дівчини.
10.	1	<p><i>Як сподобатися протилежній статі.</i> Стать і сексуальність. Культура взаємин. Взаємини з однолітками протилежної статі. Статева роль та інтимний світ особистості.</p> <p><i>Практична робота.</i> Дискусія на тему “Як сподобатися протилежній статі”, рольова гра “Культура взаємин”.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває зміст понять “стать”, “сексуальність”, “статева роль”, “культура взаємин”; – пояснює особливості взаємин з однолітками протилежної статі; – характеризує специфіку статевих ролей та інтимного світу особистості; – володіє вміннями партнерського спілкування між дівчатами та хлопцями.
<p>Розділ 2. Багатство взаємин: шлях у лабіринті. Формула щасливого шлюбу (12 годин)</p>			
11.	1	<p><i>Нормативно-правові та законодавчі акти про шлюб і сім'ю.</i> Шлюб і сім'я. Законодавство України про шлюб і сім'ю.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – знає нормативно-правові та законодавчі акти про шлюб і сім'ю; – розкриває зміст нормативно-

		<p>Ставлення держави до проблем сім'ї. Громадянська і соціальна відповідальність.</p> <p><i>Практична робота.</i> Дискусія “Громадянська і соціальна відповідальність”.</p>	<p>юридичних вимог до створення сім'ї;</p> <p>– пояснює сутність громадянської і соціальної відповідальності у шлюбі;</p> <p>– володіє вміннями толерантного спілкування між дівчатами та хлопцям.</p>
12.	1	<p>Подружні стосунки від давнини до наших днів. Шлюб і сім'я. Моделі сім'ї. Цінності сім'ї. Шлюбно-сімейні взаємини.</p> <p><i>Практична робота.</i> Інтерактивна лекція “Подружні стосунки від давнини до наших днів”.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <p>– знає історію шлюбу та сім'ї;</p> <p>– характеризує історичні моделі сім'ї, цінності сім'ї в різних культурах та релігіях;</p> <p>– розкриває особливості сімейних традицій і шлюбно-сімейних взаємин в українській сім'ї;</p> <p>– уміє виділити цінності різних моделей сім'ї та шлюбно-сімейних взаємин.</p>
13.	1	<p><i>Сучасна сім'я: склад, структура, функції.</i> Шлюб і сім'я. Типи сімей. Сучасна українська сім'я. Структура та функції сім'ї. Проблеми сучасної сім'ї.</p> <p><i>Практична робота.</i> Вправи з елементами тренінгу “Нестандартна ситуація”.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <p>– пояснює зміст понять “шлюб” та “сім'я”;</p> <p>– знає і розкриває основні функції сім'ї, структуру та типи сімей;</p> <p>– виділяє проблеми, що постають перед сучасною українською сім'єю;</p> <p>– володіє вміннями аналізу різноманітних сімейних ситуацій.</p>
14.	1	<p><i>Природна система цінностей сім'ї.</i> Сім'я. Сімейні цінності. Природна система цінностей сім'ї. Любов, свобода, чесність. Щаслива родина. Інтереси, потреби та можливості членів родини.</p> <p><i>Практична робота.</i> Заняття з елементами тренінгу “Природна система цінностей сім'ї”.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <p>– розкриває сутність поняття “сімейні цінності”;</p> <p>– характеризує ціннісне підґрунтя щасливої сім'ї;</p> <p>– пояснює значущість для створення щасливої сім'ї узгодження інтересів, потреб та можливостей кожного її члена;</p> <p>– уміє співвідносити власні інтереси з потребами і можливостями інших.</p>
15.	1	<p><i>Чи потрібна людині сім'я?</i> Людина. Особистість. Сім'янин. Якість сім'янина. Щаслива сім'я.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <p>– пояснює сутність і значення щасливої сім'ї для розвитку</p>

		<p>Здоров'я, добробут, повага до іншого, саморозвиток і творча самореалізація в щасливій сім'ї. Сім'я і суспільство. Значення щасливої сім'ї для розвитку людини та суспільства.</p> <p><i>Практична робота.</i> Дискусія на тему "Чи потрібна людині сім'я?".</p>	<p>людини та суспільства;</p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває значення здоров'я, добробуту, поваги до іншого, саморозвитку та творчої самореалізації в щасливій сім'ї; – називає якості, необхідні майбутньому сім'янину; – має уявлення про власну майбутню сім'ю; – уміє виділити в собі якості майбутнього сім'янина.
16.	1	<p><i>Громадянський та офіційний шлюб: переваги і недоліки.</i> Сім'я та шлюб. Законодавство України про шлюб і сім'ю. Офіційний шлюб. Громадянський шлюб. Гендерні орієнтації молоді на шлюб і сім'ю.</p> <p><i>Практична робота.</i> Дискусія "Громадянський та офіційний шлюб: переваги і недоліки".</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – знає законодавство України про шлюб і сім'ю; – розрізняє особливості офіційного та громадянського шлюбу; – характеризує гендерні орієнтації молоді на шлюб і сім'ю; – уміє виділити переваги та недоліки офіційного та громадянського шлюбів.
17.	1	<p><i>Готовність до шлюбу.</i> Складові готовності до шлюбу та сімейного життя. Фактори готовності до шлюбу. Мотиви вступу у шлюб.</p> <p><i>Практична робота.</i> Заняття з елементами тренінгу "Мотиви вступу у шлюб юнаків і дівчат".</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває зміст понять "готовність до шлюбу" та "готовність до сімейного життя"; – називає та характеризує складові готовності особистості до шлюбу та сімейного життя; – виділяє фактори готовності до шлюбу та сімейного життя; – уміє виділити й пояснити основні мотиви рішення вступу у шлюб юнаків і дівчат.
18.	1	<p><i>Планування сім'ї.</i> Подружжя. Доцільні вікові співвідношення подружжя. Сексуальність. Контрацепція.</p> <p><i>Практична робота.</i> Дискусія "Якщо ти щасливий, то ти зробиш щасливими й інших. Щасливий може бачити тільки щасливих навколо себе".</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває сутність понять "подружжя", "сексуальність", "планування сім'ї"; – знає засоби контрацепції; – характеризує доцільні вікові співвідношення подружжя; – уміє виділити та пояснити доцільні вікові співвідношення подружжя.
19.	1	<p><i>Здоров'я подружжя як умова</i></p>	<p><i>Учень:</i></p>

		<p>народження здорової дитини. Сім'я, подружжя, дитина. Репродуктивна функція сім'ї. Репродуктивне здоров'я. Значення здоров'я батьків для народження та розвитку дитини. Шкідливі звички. Відповідальне ставлення до здоров'я.</p> <p><i>Практична робота.</i> Бесіда "Репродуктивне здоров'я батьків", "Шкідливі звички".</p>	<p>– пояснює значення здоров'я батьків для народження та розвитку дитини;</p> <p>– розкриває зміст понять "репродуктивна функція сім'ї", "репродуктивне здоров'я", "відповідальне батьківство", "шкідливі звички";</p> <p>– характеризує фактори народження подружжям здорової дитини;</p> <p>– усвідомлює значення відповідального ставлення до власного здоров'я як умови народження в майбутньому здорової дитини.</p>
20.	1	<p>Образ батька, матері, чоловіка, жінки, дитини в сім'ї. Рольова структура сім'ї. Сімейні ролі. Рівність у сім'ї: ми різні, але рівні. Ідентифікація себе з майбутньою сімейною роллю.</p> <p><i>Практична робота.</i> Заняття з елементами тренінгу "Ідентифікації себе з майбутньою сімейною роллю".</p>	<p><i>Учень:</i></p> <p>– пояснює сутнісні характеристики сімейних ролей;</p> <p>– розкриває рольову структуру сім'ї;</p> <p>– характеризує рівність у сім'ї як умову її щасливого розвитку;</p> <p>– усвідомлює необхідність і важливість ідентифікації себе з майбутньою сімейною роллю;</p> <p>– вміє ідентифікувати себе з майбутньою сімейною роллю.</p>
21.	1	<p>Складові сімейного добробуту. Сімейний добробут. Умови сімейного добробуту. Матеріальні та духовні потреби подружжя. Сімейний бюджет. Сімейне дозвілля. Планування сімейного бюджету.</p> <p><i>Практична робота.</i> Групова дискусія "Матеріальні та духовні потреби подружжя".</p>	<p><i>Учень:</i></p> <p>– розкриває значущість у створенні щасливої сім'ї гармонійного поєднання матеріальних і духовних потреб подружжя;</p> <p>– розкриває умови сімейного добробуту;</p> <p>– уміє складати сімейний бюджет та планувати сімейне дозвілля на основі поєднання матеріальних і духовних потреб членів родини.</p>
22.	1	<p>Розвиток сім'ї: любов, взаємна підтримка і згуртованість. Фактори стабільності сім'ї. Міжособистісні взаємини в сім'ї. Розвиток сім'ї.</p> <p><i>Практична робота.</i> Заняття з</p>	<p><i>Учень:</i></p> <p>– характеризує міжособистісні взаємини в сім'ї, які ґрунтуються на любові та взаємопідтримці;</p> <p>– розкриває сутність сімейної згуртованості;</p>

		елементами тренінгу “Парадоксальні висловлювання”.	– пояснює значення любові, взаємної підтримки та згуртованості для розвитку сім’ї; – уміє виділити фактори та сконструювати образ власної майбутньої сім’ї.
Розділ 3. Родинознавство. Роль сім’ї у вихованні дітей (11 годин)			
23.	1	<i>Родовід і родинознавство. Рід. Родина. Родовід. Родинні зв’язки. Типи родоvodu. Родинознавство. “Родинне дерево”. Сім’я і родина: рівні взаємодії. Практична робота. Обговорення “Родинного дерева” відомих особистостей.</i>	<i>Учень:</i> – розкриває зміст понять “рід”, “родина”, “родовід”, “родинні зв’язки”; – називає рівні взаємодії сім’ї та родини; – пояснює значущість і потребу людини в родинному єднанні; – уміє скласти “родинне дерево”.
24.	1	<i>Виховання дітей у сім’ї, права дітей</i> Сутність, специфіка та значущість сімейного виховання. Складові процесу сімейного виховання дітей. Сім’я і розвиток дитини. Права дитини. <i>Практична робота. Бесіда на тему “Дитина в сім’ї”.</i>	<i>Учень:</i> – розкриває сутність та специфіку сімейного виховання; – пояснює значущість сім’ї у вихованні дітей; – знає права дитини в сім’ї; – уміє виділити складові процесу виховання дітей в сім’ї.
25.	1	<i>Здоровий спосіб життя подружжя та його вплив на народження здорової дитини. Подружжя. Здоровий спосіб життя. Репродуктивне здоров’я. Здорова дитина. Репродуктивне здоров’я сучасної української молоді. Практична робота. Інтерактивна лекція “Шкідливі звички”.</i>	<i>Учень:</i> – усвідомлює значення здорового способу життя подружжя для народження здорової дитини; – розкриває специфіку здорового способу життя та його вплив на народження дитини; – характеризує стан репродуктивного здоров’я сучасної української молоді; – володіє навичками ведення здорового способу життя.
26.	1	<i>Коли стати батьком? (заняття з юнаками). Готовність до шлюбу: фізична, соціальна та психологічна зрілість. Планування сім’ї. Батьківське щастя. Бажана дитина. Усвідомлене та відповідальне батьківство. Сімейна роль чоловіка. Практична робота. Бесіда з</i>	<i>Учень:</i> – розкриває зміст понять “відповідальне батьківство”, “батьківське щастя”; – називає складові готовності юнака до шлюбу та майбутнього сімейного життя; – знає основи відповідальної

		юнаками “Коли стати батьком?”	батьківської поведінки; – пояснює необхідність планування сім’ї; – ідентифікує себе з майбутньою сімейною роллю.
27.	1	<i>Коли стати матусею? (заняття з дівчатами).</i> Готовність до шлюбу: фізична, соціальна та психологічна зрілість. Планування сім’ї. Материнство. Готовність до материнства. Материнська любов. Сімейна роль жінки. <i>Практична робота.</i> Бесіда з дівчатами “Коли стати матусею?”	<i>Учень:</i> – розкриває зміст понять “материнство”, “материнська любов”; – називає складові готовності дівчини до шлюбу та майбутнього сімейного життя; – характеризує особливості материнської любові; – називає доцільні вікові межі народження дитини; – пояснює необхідність планування сім’ї; – ідентифікує себе з майбутньою сімейною роллю.
28.	1	<i>Роль жінки, матері в сім’ї та суспільстві.</i> Жінка і мати. Соціальна роль жінки та матері в сім’ї. Особливості соціальної ролі жінки, матері в сучасній сім’ї та українському суспільстві. <i>Практична робота.</i> Заняття з елементами тренінгу “Роль жінки та матері в сім’ї та суспільстві”.	<i>Учень:</i> – називає моральні якості жінки та матері; – розкриває значення жінки та матері в сім’ї; – пояснює особливості соціальної ролі жінки, матері в сучасній сім’ї та українському суспільстві; – використовує знання про соціальну роль жінки та матері в сім’ї та суспільстві в спілкуванні з однолітками.
29.	1	<i>Соціальна роль чоловіка в сім’ї.</i> Чоловік і батько. Соціальна роль чоловіка та батька в сім’ї. Особливості соціальної ролі чоловіка та батька в сучасній сім’ї та українському суспільстві. <i>Практична робота.</i> Заняття з елементами тренінгу “Роль чоловіка та батька в сім’ї та суспільстві”.	<i>Учень:</i> – розкриває значення чоловіка та батька в сім’ї; – називає моральні якості чоловіка та батька; – пояснює особливості соціальної ролі чоловіка та батька в сучасній сім’ї та українському суспільстві; – використовує знання про соціальну роль чоловіка та батька в сім’ї та суспільстві у спілкуванні з однолітками.

30.	1	<p><i>Родина в житті дитини.</i> Родина. Щаслива родина – щаслива дитина. Батьківський авторитет. Складові батьківського авторитету. Види батьківського авторитету. Авторитет любові.</p> <p><i>Практична робота.</i> Дискусія на тему “Дитина в сучасній родині”.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває значення родини в житті дитини; – знає складові батьківського авторитету; – характеризує види батьківського авторитету; – уміє визначити види ставлення батьків до дитини.
31.	1	<p><i>Сімейне виховання.</i> Моделі поведінки дорослих членів родини. Ставлення до дітей. Типові помилки сімейного виховання. Типи виховання дитини в сім’ї.</p> <p><i>Практична робота.</i> Інтерактивна лекція на тему “Ставлення дорослих членів родини до дитини”.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює сутність і значення виховання дитини в сім’ї; – характеризує різні моделі поведінки дорослих членів родини; – називає типи виховання дитини в сім’ї залежно від ставлення до неї; – розкриває типові помилки сімейного виховання. – уміє визначити й охарактеризувати ставлення дорослих членів родини до дитини.
32.	1	<p><i>Сімейні традиції, їх вплив на формування характеру дитини.</i> Дитина. Характер. Сімейні традиції. Сімейні реліквії. Сімейні традиції та виховання дитини. Любов і свобода у розвитку дитини.</p> <p><i>Практична робота.</i> Проект на тему “Мої сімейні традиції та реліквії”.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває зміст понять “характер”, “сімейні традиції”, “сімейні реліквії”; – пояснює вплив родинних традицій на виховання дитини; – називає любов і свободу як умову гармонійного розвитку дитини; – характеризує способи вироблення, упровадження і підтримки сімейних традицій; – уміє систематизувати сімейні традиції та упорядкувати реліквії власної родини.
33.	1	<p><i>Сімейне дозвілля.</i> Форми дозвіллевої діяльності. Праця і відпочинок. Планування та організація дозвіллевої діяльності.</p> <p><i>Практична робота.</i> Самостійна робота “Праця і відпочинок моєї родини”.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває зміст поняття “сімейне дозвілля”; – пояснює значення праці та відпочинку для життєдіяльності родини; – називає форми дозвіллевої діяльності сім’ї та види відпочинку; – уміє планувати та організовувати власну дозвіллеву діяльність.

Розділ 4. Дестабілізуючі фактори сімейних взаємин (8 години)			
34.	1	<p><i>Конфлікт та його вплив на взаємини між партнерами.</i> Сімейний конфлікт. Типи сімейних конфліктів. Моделі поведінки в конфліктних ситуаціях. Причини виникнення конфліктів і способи їх вирішення.</p> <p><i>Практична робота.</i> Вправи з елементами тренінгу “Провокація”, “Ти-послання, Я-послання” тощо.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває специфіку виникнення сімейних конфліктів, – розрізняє типи конфліктів і моделі поведінки в конфліктних ситуаціях; – пояснює вплив конфліктів на взаємини між партнерами; – уміє визначити причини виникнення конфліктів та способи їх вирішення.
35.	1	<p>Кризові етапи в сімейних взаєминах. Міжособистісні взаємини. Життєвий цикл розвитку сім’ї. Стадії життєвого циклу розвитку сім’ї. Гетерогенність і гетерохронність розвитку сім’ї.</p> <p><i>Практична робота.</i> Обговорення проблеми “Кризові етапи сімейних взаємин”, “Чи можливий безкризовий розвиток сім’ї” тощо.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває зміст понять “міжособистісні взаємини”, “життєвий цикл сім’ї”, “кризовий етап сімейних взаємин”; – характеризує життєві цикли розвитку сім’ї; – пояснює особливості та специфіку окремих стадій розвитку сім’ї та сімейних взаємин; – уміє виділити й охарактеризувати основні фактори кризових етапів розвитку сімейних взаємин.
36.	1	<p><i>Міжособистісні конфлікти в сім’ї.</i> Конфлікти в родині. Міжособистісні конфлікти подружжя. Конфліктна поведінка. Гендерні особливості конфліктів. Причини виникнення міжособистісних подружніх конфліктів і способи їх попередження та вирішення.</p> <p><i>Практична робота.</i> Заняття з елементами тренінгу “Міжособистісні конфлікти в сім’ї”, обговорення конфліктних ситуацій “Притча про дивовижну сім’ю” тощо.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – характеризує специфіку міжособистісних конфліктів в родині та сім’ї; – знає гендерні особливості виникнення і попередження міжособистісних сімейних конфліктів; – називає причини виникнення міжособистісних подружніх конфліктів; – уміє визначити причину міжособистісного сімейного конфлікту та способи й умови його попередження та усунення.
37.	2	<p><i>Взаємні претензії.</i> Гендерні ролі. Статеворольова поведінка. Статева поведінка. Статеворольові претензії. Взаємини з однолітками</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює специфіку гендерних ролей особистості та статево-рольової поведінки однолітків

		<p>протилежної статі. <i>Практична робота.</i> Сюжетно-рольова гра “Взаємні претензії”, “Взаємини з однолітками протилежної статі” тощо.</p>	<p>протилежної статі; – характеризує особливості взаємин між людьми у ситуації статево-рольової поведінки; – усвідомлює себе як особу певної статі; – уміє налагодити адекватні взаємини з однолітками протилежної статі.</p>
38.	1	<p><i>Причини розлучень та розпаду молодих сімей.</i> Внутрішньосімейні взаємини. Психологічний клімат у сім’ї. Згуртованість, доброзичлива вимогливість, почуття захищеності, емоційна задоволеність, гордість за належність до сім’ї, відповідальність. Розлучення та розпад сімей, їх наслідки для подружжя, дітей, суспільства. <i>Практична робота.</i> Бесіда на тему “Психологічний клімат у сім’ї і розвиток гармонійних сімейних взаємин”, “Психологічний клімат у класі” тощо.</p>	<p><i>Учень:</i> – розкриває зміст понять “згуртованість”, “доброзичлива вимогливість”, “почуття захищеності”, “емоційна задоволеність”, гордість за належність до сім’ї”, “відповідальність”; – характеризує сприятливий психологічний клімат у сім’ї як основу розвитку гармонійних сімейних взаємин, – називає основні причини розлучень та розпаду молодих сімей, їх наслідки для подружжя, дітей, суспільства; – уміє виділити складові сприятливого психологічного клімату.</p>
39.	1	<p><i>Коли розлучення необхідне.</i> Гармонійні сімейні взаємини. Майбутнє подружнє життя. Сумісність членів родини. Сумісність подружжя. Розлучення: його причини та наслідки. <i>Практична робота.</i> Дискусія на тему “Коли розлучення необхідне”.</p>	<p><i>Учень:</i> – називає види сумісності подружжя; – характеризує причини та наслідки розлучення; – розкриває способи збереження та умови розвитку сім’ї; – уміє виділити й охарактеризувати фактори “сумісності” подружжя тощо.</p>
40.	1	<p><i>Довірливі взаємини.</i> Сім’я. Типи сімейних взаємин. Довіра. Співпереживання і співчуття. Взаємна підтримка. Спілкування в сім’ї. Дружня взаємодія, близькість і привабливість. <i>Практична робота.</i> Вправи та ігри</p>	<p><i>Учень:</i> – усвідомлює роль спілкування в житті людини та життєдіяльності сім’ї; – характеризує типи сімейних взаємин та ознаки ефективного спілкування; – пояснює значення довіри і</p>

		комунікативного розвитку “Стати іншим”, “Жива скульптура” тощо.	взаємної підтримки один до одного в сім’ї; – уміє виявляти емпатію у спілкуванні, керувати своїми емоціями.
Розділ 5. Насильство в сім’ї (3 години)			
41.	1	<i>Види, форми, наслідки насильства в сім’ї. Ознаки застосування різних видів насильства в сім’ї. Правопорушення на побутовому ґрунті. Практична робота. Бесіда “Насильство в сім’ї: причини та наслідки”.</i>	<i>Учень:</i> – розкриває зміст поняття “насильство в сім’ї”; – характеризує види, форми, наслідки насильства в сім’ї; – виділяє ознаки різних видів насильства в сім’ї; – уміє виділити причини та пояснити наслідки насильства в сім’ї.
42.	2	<i>Причини та характеристика неадекватного ставлення батьків до дитини. Види, форми, наслідки насильства в сім’ї над дитиною. Жорстоке ставлення до дітей. Правовий захист дітей, які пережили насильство. Практична робота. Бесіда “Жорстоке ставлення до дітей: ознаки та наслідки”.</i>	<i>Учень:</i> – розкриває причини та наслідки неадекватного ставлення батьків до дитини; – знає практичні аспекти захисту прав дітей, які пережили насильство; – характеризує види, форми, наслідки насильства в сім’ї; – уміє виділити ознаки та пояснити наслідки жорстокого ставлення до дітей у сім’ї.
Розділ 6. Самовиховання в сімейних взаєминах (4 години)			
43.	1	<i>Саморозвиток і самовизначення в сімейному житті. Цілі, ідеали, устремління та домагання сімейного життя. Образи “Я в сім’ї” та “Сім’я в мені”. Узгодження потреб і можливостей членів сім’ї. Трикутник сімейного життя: хочу, знаю та дію. Практична робота. Виконання вправ “Чарівне люстерко”, “Мої сильні сторони”, “Уява про час”, “Відчуття часу” та ін.</i>	– розкриває зміст понять “ціль”, “ідеал”, “устремління” та “домагання” сімейного життя; – пояснює значення для розвитку сім’ї сформованих у її членів образів “Я в сім’ї” та “Сім’я в мені”; – характеризує особливості трикутника сімейного життя: хочу, знаю та дію; – уміє узгоджувати власні потреби та можливості з потребами та можливостями інших членів родини.
44.	1	<i>Сімейне самовизначення. Життєві цілі та цілі сімейного життя.</i>	– розкриває зміст понять “життєва ціль”, “ціль сімейного

		Особистісні смисли. Якості особистості та риси характеру. Програма самовдосконалення <i>Практична робота.</i> Вправи на визначення якостей особистості та рис характеру.	життя” й “особистісний смисл”; – називає якості особистості та риси характеру, необхідні для створення щасливої сім’ї; – уміє скласти програму самовдосконалення та розпочати її реалізацію.
45.	1	<i>Сім’я і професія.</i> Людина і праця. Праця в сім’ї та професія. Професія і добробут сім’ї. Професійне самовизначення. Сім’янин і професіонал. Майбутня професія дитини. <i>Практична робота.</i> Вправи на діагностику професійного самовизначення.	– розкриває зміст понять “професійне самовизначення”, “майбутня професія” і “професіонал”; – характеризує працю і професію як фактори створення сімейного добробуту; – пояснює значення праці та професії для розвитку сім’ї; – виділяє складові професійного самовизначення і способи досягнення професіоналізму
46.	1	<i>Як перетворити мрії в реальність.</i> Прагнення людини та її мета в житті. Сімейні цінності та життєві пріоритети. Мета, цілі та задачі. “Ідеальна ціль”, “Реальна ціль”, “Актуальна ціль”. Від мрії до дії. Проектування взаємин у власній майбутній сім’ї. <i>Практична робота.</i> Дискусія “До чого прагнуть люди?”, міні-твір на тему “Пріоритети майбутнього”.	<i>Учень:</i> – розкриває значущість і місце життєвих цілей і сімейних цінностей у житті людини; – знає сутність понять “сімейні цінності”, “життєві цілі” та “життєві пріоритети”; – пояснює відмінність між ідеальною, реальною й актуальною цілями; – характеризує власні життєві цілі та сімейні цінності; – уміє спроектувати взаємини у власній майбутній сім’ї.
Розділ 7. Сімейна економіка (5 години)			
47.	1	<i>Матеріальний добробут сім’ї.</i> Психологічний комфорт і матеріальний добробут сім’ї. Бюджет сім’ї. Доходи та витрати в сім’ї. Розподіл грошей у сім’ї. Баланс доходів та витрат. Оптимізація витрат. <i>Практична робота.</i> Бесіда “Дошлюбні очікування та сімейні домагання”.	<i>Учень:</i> – розкриває зміст понять “психологічний комфорт сім’ї”, “матеріальний добробут сім’ї”, “бюджет сім’ї”; – пояснює значення матеріального добробуту для розвитку сім’ї; – характеризує доходи та витрати сучасної української сім’ї;

			<ul style="list-style-type: none"> – знає способи оптимізації витрат і зростання доходів; – уміє розподілити баланс власних доходів і витрат.
48.	1	<p><i>Джерела доходів сім'ї. Дохід. Сімейний бюджет. Сукупний сімейний дохід. Структура доходів. Розподіл грошей на покупки. Споживчий кошик сучасного українця.</i></p> <p><i>Практична робота. Розв'язання економічних задач “Джерела доходів сім'ї”.</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває зміст понять “дохід сім'ї”, “сімейний бюджет”, “споживчий кошик”; – називає джерела доходів сім'ї; – знає структуру сукупного сімейного доходу; – характеризує споживчий кошик сучасного українця; – уміє розподілити гроші на покупки.
49.	1	<p><i>Витрати першочергові та другорядні. Ієрархія потреб. Потреби першочергові. Потреби другорядні. Потреби і витрати. Витрати раціональні та нераціональні.</i></p> <p><i>Практична робота. Розв'язання економічних задач “Потреби і витрати”.</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває значущість для розвитку сім'ї гармонійного поєднання потреб і витрат; – пояснює сутність першочергових та другорядних потреб членів родини; – називає витрати раціональні та нераціональні; – уміє розподілити потреби на першочергові та другорядні.
50.	1	<p><i>Кошторис витрат сім'ї на місяць, тиждень. Бюджет сім'ї. Дохід і витрати. Витрати у структурі споживчого кошику. Кошторис витрат сім'ї на місяць і тиждень. Споживчий кошик сім'ї в Україні.</i></p> <p><i>Практична робота. Розв'язання економічних задач “Кошторис витрат сім'ї (на місяць, на тиждень)”.</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває зміст понять “бюджет сім'ї” та “кошторис витрат”; – знає структуру кошторису витрат сім'ї на місяць і тиждень; – характеризує споживчий кошик сім'ї в Україні; – уміє скласти кошторис витрат сім'ї на місяць і тиждень.
51	1	<p><i>Гроші як необхідна умова розвитку сім'ї. Умови розвитку сім'ї. Матеріальний добробут сім'ї. Гроші. Робота як засіб отримання грошової винагороди. Здоров'я, робота та грошова винагорода.</i></p> <p><i>Практична робота. Дискусія на тему “Умови розвитку сім'ї: баланс переваг”.</i></p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває значення матеріального добробуту сім'ї; – характеризує гроші як необхідну умову гармонійного розвитку сім'ї; – називає роботу як засіб отримання грошової винагороди; – уміє скласти баланс переваг розвитку сім'ї.

Розділ 8. Сімейне господарювання (7 години)

52.	1	<p><i>Техніка безпеки у побуті.</i> Безпека життєдіяльності членів родини. Небезпека та ризики використання побутових приладів та засобів. Відповідальність. Уникнення та попередження небезпечних подій у побуті. Безпечне використання електроприладів, хімічних препаратів та засобів. Техніка безпеки під час приготування їжі.</p> <p><i>Практична робота.</i> Бесіда “Безпечне використання побутових приладів та засобів”.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює значення відповідальності в сім’ї для безпечної життєдіяльності її членів; – знає небезпеку та ризики використання побутових приладів, засобів і препаратів; – розкриває специфіку безпечного використання електроприладів, хімічних препаратів та засобів; – уміє безпечно користуватися побутовими приладами, засобами та препаратами .
53.	1	<p><i>Гігієна харчування.</i> Раціональне харчування. Щоденний раціон. Способи та правила приготування їжі. Особливості приготування дієтичних страв. Гігієна приготування страв. Правила складання меню.</p> <p><i>Практична робота.</i> Складання святкового меню.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває значення якісного харчування для підтримки і розвитку здоров’я членів родини; – знає специфіку дотримання гігієнічних вимог під час приготування страв; – розкриває особливості приготування дієтичних страв; – уміє скласти меню і готувати найпростіші страви.
53.	1	<p><i>Культура споживання їжі.</i> Споживання їжі. Етикет. Офіційний, діловий та повсякденний етикет. Столове приладдя та його використання. Манери і правила поведінки за столом.</p> <p><i>Практична робота.</i> “Правила користування столовим приладдям”.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розкриває зміст понять “культура споживання”, “офіційний етикет”, “діловий етикет”, “повсякденний етикет”; – знає правила і манери поведінки за столом; – пояснює призначення найпростіших столових приладь; – уміє користуватися найпростішим столовим приладдям.
55.	1	<p><i>Сервірування стола.</i> Види посуду для сервірування стола. Тарілки, келихи, скатертини. Столові прибори. Основні та допоміжні столові прибори. Порядок сервірування столу. Тематичне сервірування</p> <p><i>Практична робота.</i> “Сервірування</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – знає види та призначення посуду для сервірування стола; – пояснює порядок сервірування столу; – розкриває специфіку тематичного сервірування столу;

		святкового столу” (до Нового року, дня народження, Різдва, Паски тощо).	– уміє скласти проект сервірування святкового столу (до Нового року, дня народження, Різдва, Паски тощо).
56.	1	<i>Зовнішній вигляд: імідж і стиль.</i> Імідж як гармонійне поєднання зовнішнього вигляду та внутрішнього багатства. Зовнішність, образ, імідж, стиль. Індивідуальний стиль. Єдність стилю, фасону, колірної гами, малюнку й аксесуарів. <i>Практична робота.</i> Догляд за одягом, взуттям і зовнішнім виглядом.	<i>Учень:</i> – розкриває зміст понять “зовнішність”, “образ Я”, “імідж”, “стиль”, “індивідуальний стиль”; – пояснює значення єдності стилю, фасону, колірної гами, малюнку й аксесуарів; – характеризує імідж як гармонійне поєднання зовнішнього вигляду і внутрішнього багатства; – уміє доглядати за одягом, взуттям і зовнішнім виглядом.
57.	1	<i>Елементи грамоти споживача.</i> Продавець товарів (послуг) і споживач. Суверенна взаємодія продавця і споживача. Права споживача та їх захист. Нормативні документи захисту споживача. Договори купівлі-продажу товарів (послуг). Способи одержання та зберігання інформації щодо отриманої продукції (послуги). <i>Практична робота.</i> “Використання власних права як споживача товарів (послуг) виробника”.	<i>Учень:</i> – пояснює специфіку суверенної взаємодії продавця товарів (послуг) і споживача; – знає закріплені законодавчо права споживача та способи їх захисту; – розкриває способи одержання та зберігання інформації щодо отриманої продукції (послуги); – уміє використовувати власні права як споживача товарів (послуг) виробника.
58.	1	<i>Гігієна житла та її значення для родини.</i> Гігієнічні характеристики житлових будівель. Власна оселя. Гігієна і вимоги до місця проживання сім’ї. Естетичність, зручність, практичність і гігієнічність сімейної оселі. <i>Практична робота.</i> Проектна робота “Моя майбутня сімейна оселя”.	<i>Учень:</i> – розкриває значення для родини власної оселі; – знає гігієнічні вимоги до місця проживання сім’ї; – характеризує естетичність, зручність, практичність і гігієнічність сімейної оселі; – уміє скласти проект власної сімейної оселі.
59.	4	Індивідуальні консультації	
60.	6	Резерв часу	
Разом 70 годин			

**Орієнтовні критерії
оцінювання навчальних досягнень учнів**

Рівень	Бал	Критерії оцінювання
Початковий	1	Не бере участь в обговоренні теоретичного змісту навчального матеріалу. Відповіді на запитання поверхневі або ж відсутні. Немає результатів виконання практичних робіт. Сильові характеристики чоловічої (жіночої) поведінки проявляються в щоденній діяльності та поведінці. Потреба в самовдосконаленні й розвитку особистісних якостей, необхідних для майбутнього сімейного життя, не актуалізована.
	2	Не виявляє активності в обговоренні теоретичного змісту навчального матеріалу. Ставлення до традиційних для українського народу сімейних цінностей як моральної основи життєдіяльності кожної сучасної людини недієве. Знання щодо створення та розвитку щасливої сім'ї, джерелом якої є любов, поверхові. Відтворює лише окремі аспекти навчального матеріалу. Ціннісне ставлення до майбутньої власної сім'ї, її створення, розвитку та процвітання на основі любові, поваги та згуртованості не сформоване, проте чітко проявляються стильові характеристики чоловічої (жіночої) поведінки.
	3	Лише інколи виявляє активність в обговоренні теоретичного змісту навчального матеріалу. Дає ґрунтовні відповіді тільки на окремі запитання, у яких прагне до самостійного міркування. Чітко проявляються стильові характеристики чоловічої (жіночої) поведінки. Потреба в самовдосконаленні й розвитку особистісних якостей, необхідних для майбутнього сімейного життя, актуалізована, проте лише на рівні теоретичного знання.
Середній	4	Виявляє активність в обговоренні теоретичного змісту навчального матеріалу. Дає ґрунтовні відповіді тільки в межах визначеного програмою навчального матеріалу. Розуміє значущість традиційних для українського народу сімейних цінностей як моральної основи життєдіяльності кожної сучасної людини. Чітко проявляються стильові характеристики чоловічої (жіночої) поведінки. Потреба в самовдосконаленні й розвитку особистісних якостей, необхідних для майбутнього сімейного життя, актуалізована, однак спонукає до відповідної активності лише періодично.
	5	Виявляє активність і самостійність в обговоренні теоретичного змісту навчального матеріалу. Встановлює логічні зв'язки у змісті навчального матеріалу. Усвідомлює важливість створення та розвитку щасливої сім'ї, джерелом

		якої є любов, що проявляється в сформованій потребі використовувати в повсякденному житті стильові характеристики чоловічої і жіночої поведінки. Бере активну участь у виконанні завдань практичних робіт.
	6	Виявляє активність і самостійність в обговоренні теоретичного змісту навчального матеріалу. Встановлює логічні зв'язки у змісті навчального матеріалу. Усвідомлює важливість проблеми створення та розвитку щасливої сім'ї, джерелом якої є любов. Усвідомлює значення традиційних для українського народу сімейних цінностей як моральної основи життєдіяльності кожної сучасної людини. Має потребу використовувати в повсякденному житті стильові характеристики чоловічої (жіночої) поведінки. Бере активну участь у виконанні практичних завдань, прагне розширити уявлення про специфіку подружніх, родинних і дитячо-батьківських взаємин.
Достатній	7	Виявляє активність і самостійність у обговоренні теоретичного змісту навчального матеріалу. Здатний до його критичного аналізу. Усвідомлює значущість традиційних для українського народу сімейних цінностей як моральної основи життєдіяльності кожної сучасної людини. Активно оволодіває знаннями щодо створення та розвитку щасливої сім'ї, джерелом якої є любов. Має стійкі уявлення про специфіку подружніх, родинних і дитячо-батьківських взаємин. У повсякденному житті використовує стильові характеристики чоловічої (жіночої) поведінки.
	8	Виявляє активність, самостійність і творчість в обговоренні теоретичного змісту навчального матеріалу. Має постійний інтерес до проблеми вивчення, здатний критично аналізувати й оцінювати програмовий матеріал. Ціннісне ставлення до майбутньої власної сім'ї, її створення, розвитку та процвітання на основі любові, поваги та згуртованості пізнавально-спонукальне, і це проявляється у звичках і потребах використовувати в повсякденному житті стильові характеристики чоловічої (жіночої) поведінки, бажанні поглибити знання про специфіку подружніх, родинних і дитячо-батьківських взаємин. Потреба в самовдосконаленні й розвитку особистісних якостей, необхідних для майбутнього сімейного життя, актуалізована.
	9	Активний в обговоренні теоретичного змісту навчального матеріалу. Виявляє постійний інтерес до проблеми вивчення, здатний до її критичного аналізу та прийняття обґрунтованих рішень. Має глибокі знання про специфіку подружніх, родинних і дитячо-батьківських взаємин, стійкі уявлення щодо створення та розвитку щасливої сім'ї,

		джерелом якої є любов. Самостійно та критично оцінює значення традиційних для українського народу сімейних цінностей як моральної основи життєдіяльності кожної сучасної людини. Результати виконання теоретичних і практичних завдань використовуються для самовдосконалення й розвитку особистісних якостей, необхідних для майбутнього сімейного життя.
Високий	10	Активний в обговоренні теоретичного змісту навчального матеріалу та вирішенні практичних завдань. Сприймає традиційні для українського народу сімейні цінності як моральну основу життєдіяльності кожної сучасної людини, яка ґрунтується на знаннях про специфіку подружніх, родинних і дитячо-батьківських взаємин та уявленнях щодо створення та розвитку щасливої сім'ї, джерелом якої є любов. Зміст навчального матеріалу і практичних робіт використовує для самовдосконалення й розвитку особистісних якостей, необхідних для майбутнього сімейного життя.
	11	Активний в обговоренні теоретичного змісту навчального матеріалу. Володіє глибокими знаннями щодо створення та розвитку щасливої сім'ї, джерелом якої є любов. Свідомо приймає традиційні для українського народу сімейні цінності як моральну основу життєдіяльності кожної сучасної людини. Самовдосконалення й розвиток особистісних якостей розглядає як необхідну умову створення, розвитку та процвітання майбутньої власної сім'ї на основі любові, поваги та згуртованості. Має уявлення про власну майбутню сім'ю, подружні, родинні та дитячо-батьківські взаємини.
	12	Має ґрунтовні знання щодо створення та розвитку щасливої сім'ї, джерелом якої є любов, стійкі уявлення про специфіку подружніх, родинних і дитячо-батьківських взаємин. Потреба використовувати в повсякденному житті стильові характеристики чоловічої (жіночої) стала звичним способом поведінки. Традиційні для українського народу сімейні цінності складають основу ціннісного ставлення до майбутньої власної сім'ї, її створення, розвитку та процвітання на основі любові, поваги та згуртованості. Це ставлення виступає джерелом самовдосконалення й розвитку особистісних якостей, необхідних для майбутнього сімейного життя.

Список рекомендованої літератури

1. Андреева Т. В. Психология современной семьи : монография / Т. В. Андреева – СПб. : Речь, 2005. – 436 с.
2. Антонюк Т. Секрет ідеального шлюбу : виховна година для старшокласників / Т. Антонюк // Шкільний світ. – 2006. – № 2. – С. 10–11.
3. Болотова В. А. Роль психологических методик для изучения идентификации личности / В. А. Болотова // Харьковские социологич. сочинения. – Харьков : Основа, 1997. – С. 75 – 78.
4. Браун-Гальковська М. Домашня психологія : Подружжя. Діти. Родина (2-е вид., випр., допов) / М. Браун-Гальковська; пер. з пол. З. Городенчук. – Львів : Свічадо, 2005. – 219 с.
5. Варга А. Я. Системная семейная психотерапія: кратк. лекц. курс / А. Я. Варга. – СПб. : Речь, 2001. – 144 с.
6. Васютинський В. О. Владно-підвладні аспекти статево-рольової і гендерної взаємодії / В. О. Васютинський // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 6. – С. 6–16.
7. Витакер К. Брак и семья / К. Витакер // Семейная психология и семейная терапия. – 1998. – № 3.
8. Витакер К. Танцы с семьей: Семейная терапия: символический подход, основанный на личностном опыте / К. Витакер, В. Бамберри. М.: “Класс”, 1997. – 172 с.
9. Войтко В. І. Етика сімейного життя, сімейних відносин / В. І. Войтко. – К.: 1981р. – 70 с.
10. Волкова А. Методические приемы диагностики супружеских отношений / А. Волкова, Г. Трапезникова // Вопросы психологии. – 1985. – № 5. – С. 110–116.
11. Волосецька О. М. Етика і психологія сімейного життя (9 – 10 класи): психологічний практикум / О. М. Волосецька, В. Є. Танасова. – К.: Марич, 2009. – 71 с.
12. Вчимося бути громадянами: навч. посібн. з громадянської освіти [для 8 класів загальноосвітніх навчальних закладів] / С. Буров, П. Вербицька, О. Войтенко, В. Мисан. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2005. – 62 с.
13. Вчимося жити самостійно: навч.-метод. посіб [для роботи з учнями випускних класів інтернатних закладів] / [Ж. В. Петрочко, О. В. Безпалько, О. М. Денисюк та ін.]. – К.: Державний ін-т проблем сім’ї та молоді, 2002. – 203 с.
14. Галичанська А. Психологічний клімат молоді сім’ї / А. Галичанська // Соціальна психологія. – 2003. – № 1. – С. 116–122.
15. Геник С. М. Людина. Сім’я. Україна / С. М. Геник. – Івано-Франківськ : Сіверсія, 2000. – 598 с.
16. Говорун Т. Стать та сексуальність. Психологічний ракурс: навч. посіб. / Т. Говорун, О. Кікнежді. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
17. Головна І. В. Изменение традиционных внутрисемейных ролей: новые модели поведения и конфликты / И. В. Головна // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 4. – С. 12–16.

- 18.Городнова Н. Гендерний розвиток особистості / Надія Городнова. – К. : Шкільний світ, 2008. – 128 с.
- 19.Городнова Н. М. Статеве виховання дітей в умовах школи: навч.-метод. посібник / Н. М. Городнова. – К.: КМДУ імені Б. Д. Грінченка, 2000. – 66 с.
- 20.Горпіченко І. І. Висвітлення проблем інтимних стосунків у вихованні старшокласників / І. І. Горпіченко // Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини / [за ред. Т. В. Говорун]. – К. : ІЗМН, 1996. – С. 138–164.
- 21.Гребенников И. Основы семейной жизни / И. Гребенников. – М.: Просвещение, 1991. – 158с.
- 22.Гридковець Л. Психологічні основи подружньої гармонії: практи. рекомендації / Л. Гридковець. – Київ: Для майбутніх мам, 2007. – 22 с.
- 23.Гридковець Л. Світ подружнього життя: навч.-практи. посібник / Л. Гридковець. – Київ, 2004. – 96 с.
- 24.Деніжна С. О. Етика і психологія сімейного життя: навч. посібник / С. О. Деніжна, М. О. Сова. – К.: Вид. центр НУБіП України, 2010. – 212 с.
- 25.Долинська Л. Підготовка молоді до сімейного життя (соціально-психологічний тренінг): навч.-метод. посіб. / Л. Долинська, Т. Демидова. – К., 2002. – 73 с.
- 26.Дружинин В. Н. Психология семьи / В. Н. Дружинин. – М. : КСП, 1996. – 160 с.
- 27.Дубровина И. В. Проблема психологической подготовки к семейной жизни / И. В. Дубровина. – Вопросы психологии. – 1981. – № 4. – С. 146 –151.
- 28.Еремеева В. Д. Мальчики и девочки – два разных мира / В. Д. Еремеева, Т. П. Хризман. – СПб. : Гускарора, 1998. – 184 с.
- 29.Каган В. Н. Стереотипы мужественность – женственность и образ “Я” у подростков / В. Н. Каган // Вопросы психологии. – 1989. – № 3. – С. 53 – 62.
- 30.Карабанова О. А. Психология семейных отношений : учеб. пособ. / О. А. Карабанова. – Самара : СИОКПП, 2001. – 122 с.
- 31.Кісарчук З. Г. Психологічна допомога сім'ї : навч. посібник / З. Г. Кісарчук, О. І. Єрмусевич. – К. : Главник, 2006. – 128 с.
- 32.Кляпець О. Оптимізація побудови особистістю життєвих завдань, пов'язаних з шлюбом і сім'єю / Ольга Кляпець // Соціальна психологія. – 2010. – № 4. – С. 122–130.
- 33.Ковалев С. В. Психология современной семьи / С. В. Ковалев. – М.: Просвещение, 1988. – 207с.
- 34.Ковбас Б. Родинна педагогіка: у 3-х т. / Б. Ковбас, В. Костів. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – Т. 1: Основи родинних взаємовідносин. – 288 с.
- 35.Котюк І. І. Основи правознавства / І. І. Котюк. – К.: “Генеза”, 2002р. – 320 с.
- 36.Кочарян В. С. Личность и половая роль (симптомокомплекс маскулинности/феминности в норме и патологии) / В. С. Кочарян. – Харьков : Основа, 1996. – 127 с.
- 37.Кравець В. Психологія сімейного життя: навч. посібник / В. Кравець. – Тернопіль, 1995. – 696 с.

- 38.Кравець В. П. Статова соціалізація дітей і підлітків: закономірності та гендерні особливості : монографія / В. П. Кравець. – Тернопіль : ТНПУ, 2008. – 476 с.
- 39.Малінський М. Перш ніж скажеш кохаю... / М. . Малінський ; пер.з пол. В. Третяк. – Л. : Свічадо, 1998. – 206 с.
- 40.Маценко Л. М. Педагогіка сімейного виховання: навч посібник / Л. М. Маценко (вид. 2-ге, доп., перероб.). – К. : НАКККиМ, 2011. – 293 с.
- 41.Мои́ла О. И. Этика и психология семейной жизни /О. И. Мои́ла // Электронный ресурс. – режим доступа: festival.1september.ru/articles/528375/.
- 42.Молода сім'я: проблеми та умови її становлення /За ред. А. Й. Капської. – К.: ДЦССМ, 2003. – 184 с.
- 43.Некрасов А. Проектируем семью. Семейведение / Анатолий Некрасов, Наталия Гейжан. – М.: АСТ, 2010. – 319 с.
- 44.Нестерова Т. В. Этика и психология семейной жизни /Т. В. Нестерова // Электронный ресурс. – режим доступа: http://www.komobreao.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=614&Itemid=179.
- 45.Оржеховська В. М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, моделі: навч. практико зорієнтований посібник / В. М. Оржеховська, В. І. Кириченко, Г. Г. Ковганич. – Х.: Видавництво “Точка”, 2007. – 192 с.
- 46.Полтавська В. Приготування до подружнього життя : [пер. з пол.] / Ванда Пултавська. - 3-є вид., випр. . - Львів : Свічадо, 2005. - 101 с.
- 47.Постовий В. Г. Сучасна сім'я та її педагогіка / В. Г. Постовий. – К.: Освіта, 1994. – 63 с.
- 48.Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс. – СПб. : Питер, 2000. – 624 с.
- 49.Родинно-сімейна енциклопедія / За ред. Ф. С. Арвата. – Київ: Богдана, 1996. – 438 с.
- 50.Сатир В. Как строить себя и свою семью /В. Сатир (пер. с англ.). – М.: Педагогика-Пресс, 1992. – 192 с.
- 51.Сімейний кодекс України // Електронний ресурс. – режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
- 52.Скорлупкина Т. А. Этика и психология семейной жизни /Т. А. Скорлупкина // Электронный ресурс. – режим доступа: festival.1september.ru/articles/511988/.
- 53.Стельмахович М. Г. Новітні перспективи сімейного виховання // Рідна школа, 1998 . – № 7–8, С. 23 – 25.
- 54.Тулина Н. В. Семья и общество: от конфликта к гармонии / Н. В. Тулина. – М.: Изд-во МГУ, 1994. –80 с.
- 55.Філімончук А. В. Основи сімейних відносин: заняття 24–34 / А. В. Філімончук //Абетка щасливого сімейного життя: метод. посібник з курсу “Етика і психологія сімейного життя” [10-11 кл.]. – Житомир: ЦНТЕІ, 2008. – С. 71 – 107.
- 56.Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений / Л. Б.. Шнейдер. – М., 2000. – 502 с.
- 57.Эйдемиллер Э. Психология и психотерапия семьи / Э. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб. : Питер, 1999. – 656 с. (Серия “Мастера психологии”).

58.Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис (пер. с англ.) / Э.Эриксон.
– М.: Прогресс, 1996. – 344с.

59.Я сам строю свою жизнь / [М. А. Алшева, Т. В. Гришанович,
Л. В. Лобанова, Е. Г. Трошкина; под ред. Е. Г. Трошкиной]. – СПб.: Речь, 2001.
– 216 с.

Відомості про авторів

Мельник Олександр Васильович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора Інституту проблем виховання НАПН України.

Кравченко Тамара Володимирівна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії сімейного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Канішевська Любов Вікторівна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії виховної роботи в закладах інтернатного типу Інституту проблем виховання НАПН України.

Кириченко Валентина Іванівна, науковий співробітник лабораторії превентивного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Ковганич Галина Григорівна, науковий співробітник лабораторії превентивного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Корецька Леся Володимирівна, начальник відділу організації виховної роботи Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Прит Віктор Іванович, голова правління Міжнародної громадської організації “Рада сімей України”

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ

**комплекс навчальних програм сімейного виховання
для 8 – 9 класів (9, 17, 35, 70 годин)**

Наукове редагування – О. В. Мельник
Літературне редагування – О. А. Кузьмич
Обкладинка – Ю. В. Буякшина
Комп'ютерна верстка та макетування – О. В. Мельник

Підписано до друку _____ 2012 р.
Формат 60х90 1/16. Гарн. Times New Roman
Ум. друк. арк. 2,23.
Тираж 300. Зам. _____

Видавець “ _____ ”
Свідоцтво _____
Видрукувано ТОВ “ _____ ”
01042, м. _____, бульв. _____, 19
тел.. _____